

УДК 378.11

Олександр Вороненко,
Міністерство освіти і науки України,
головний спеціаліст відділу фундаментальних
та прикладних досліджень департаменту
наукової діяльності та ліцензування,
науковець-дослідник Державного
вищого навчального закладу
«Університет менеджменту освіти»
НАПН України

МОДЕЛЬ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКІВ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

Стаття присвячена визначенню основних рис моделі системи підготовки керівників системи вищої освіти, а саме – такої моделі, яка базуватиметься на підготовці керівників вищої школи України до ефективного управління інноваційними процесами. Управління інноваційними процесами має починатися з позитивних зрушень у системі вищої освіти і завдяки цьому надавати імпульс інноваціям у сфері економіки, та й в усьому суспільстві. Ядром такої підготовки є формування необхідних компетентностей щодо успішного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій.

Ключові слова: *освіта, вища освіта, керівники системи вищої освіти, підготовка, трансфер технологій, інноваційна діяльність, післядипломна освіта, діяльність у сфері трансферу технологій, компетентності керівників системи вищої освіти.*

Статья посвящена определению основных черт модели системы подготовки руководителей системы высшего образования, а именно – такой модели, которая будет базироваться на подготовке руководителей высшей школы Украины к эффективному управлению инновационными процессами. Управление инновационными процессами должно начинаться с позитивных сдвигов в системе высшего образования и благодаря этому предоставлять импульс инновациям в сфере экономики, да и во всем обществе. Ядром такой подготовки является формирование необходимых компетентностей относительно успешной регуляции деятельности в сфере трансфера технологий.

Ключевые слова: *образование, высшее образование, руководители системы высшего образования, подготовка, трансфер технологий, инновационная деятельность, последипломное образование, деятельность, в сфере трансфера технологий, компетентности руководителей системы высшего образования.*

The article is devoted to define the main features of the new model of supervisor's training in the system of higher education, mostly the model, that is based on the training of the Higher School of Ukraine, to the effective management of innovational processes. Management of innovational processes should begin with improvements in higher education and owing to that provides impetus to innovation in the economy, and in the whole society. The core of this training is the development of the necessary competencies for successful control of the activities in the system of technological transfer.

Key words: *education, higher education, leaders of higher education, training, transfer of technology, innovation, postgraduate education activities in the field of technological transfer, competency of managers of higher education.*

Наявний рівень професійної компетентності керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій свідчить про невідкладну необхідність його підвищення. Втім, умови неспинної модернізації сучасного суспільства, які властиві також для України, вимагають систематичного підвищення рівня управлінської компетентності не лише у вищій школі, але й у всіх видах соціального управління. Досягнення належного виконання таких умов потребує створення цілісної моделі підготовки керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій.

У зв'язку з цим актуалізується проблема належного інституційного забезпечення такого систематичного підвищення рівня професійної компетентності керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій. Ця проблема має дві сторони – готовність навчальних закладів забезпечувати таку перепідготовку, з одного боку, та прагнення пройти таку перепідготовку з боку самих керівників системи вищої освіти. Очевидно, що ключову роль у розв'язанні цієї проблеми мають відігравати інститути післядипломної освіти і серед них, безумовно, Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України (ЦППО).

До розгляду проблеми інноваційної діяльності та трансферу технологій зверталися науковці, як то: Г. О. Андрощук, В. П. Андрущенко, В. П. Беспалько, Н. В. Василенко, В. М. Геєць, Л. І. Даниленко, Т. І. Євтухова, М. Ю. Ільченко, В. Г. Кремень, В. І. Маслов, О. А. Мокій, В. Ф. Паламарчук, О. Я. Савченко, Л. І. Федулова. Фундаментальні дослідження щодо організації підготовки працівників галузі у системі післядипломної педагогічної освіти здійснено Л. М. Ващенко, В. В. Олійником, В. П. Яківцем, О. І. Бондарчук та ін. Крім того, доцільно звернутися до загальної теорії управління у версії теорії соціальних систем, запропонованій світовим класиком Нікласом Луманом [2; 3].

Проте недостатньо розробленими залишаються питання дослідження

зовнішніх та внутрішніх умов підготовки керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій. Це і зумовило вибір теми статті.

Мета статті – визначення основних рис моделі системи підготовки керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій.

Виявити основні шляхи інституційного забезпечення підвищення рівня професійної компетентності керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій, на думку автора, можна, звернувшись до аналізу зовнішніх та внутрішніх організаційно-педагогічних умов підготовки керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій. Зовнішні умови переважно пов'язані з налаштуванням на підвищення кваліфікації (ПК), тобто рівня професійної компетентності керівників системи вищої освіти, а внутрішні – переважно зі станом розвитку навчальних закладів, які мають забезпечувати таке підвищення. Втім, і внутрішні, і зовнішні умови значною мірою впливають на всі процеси і обставини такого підвищення як кінцевої мети підготовки керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій.

Важливе методологічне значення для аналізу зазначеної проблеми має дослідження інноваційного середовища післядипломної педагогічної освіти (ППО), яке було здійснене Л. М. Ващенко [1]. Ефективність підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних, керівних кадрів освіти залежить від повноти розвитку інноваційного середовища в закладах ППО. Його виразні ознаки виявляються у мобільності цих навчальних закладів реагувати на зміни, які відбуваються в освітній галузі, на суспільні запити щодо якості професійної діяльності педагогічних, науково-педагогічних, керівних кадрів освіти, а також потреби держави щодо підготовки кадрів для впровадження соціально-економічних реформ [1, с. 37].

ППО слід розглядати не просто як особливий різновид освіти, але як такий, в якому кожен її учасник значною мірою виконує управлінські функції. Як відомо, ППО отримують люди, які вже володіють достатніми освітніми і професійними компетентностями для того, щоб приймати самостійні рішення про необхідність для себе подальшої освіти, хоча змусити їх до цього дуже складно при відсутності їх власного позитивного налаштування на продовження своєї освіти. Не допоможуть ані матеріальне стимулювання, ані адміністративний тиск – людина буде намагатися обійти процедуру ПК, зімітувати її, врешті-решт проходити професійну перепідготовку формально, «для галочки».

Відтак, важливою складовою і передумовою є процес самоуправління. Він не підміняє управлінські функції адміністрації навчального закладу щодо освітнього процесу в системі ППО, а надає їм ефективності – чим більше учасників процесу ПК володіють основами

самоуправління, тим ефективнішим є загальний освітній результат для всіх – адже такі суб'єкти навчання і виявляються лідерами, які подають позитивний приклад для всіх, хто навчається. Водночас навички самоуправління стають у нагоді не лише в освітньому процесі, а й у процесі залучення до інших видів соціальної комунікації.

Саме під цим кутом зору варто подивитися на підготовку керівників системи вищої освіти як на загальний взірць підготовки до отримання ППО.

Кадрові питання, проблеми реалізації стратегічних управлінських рішень доцільно перенести на менеджмент освіти, що має горизонтальні об'єктні засади, на рівні яких вирішуються конкретно-організаційні питання управління освітою, педагогічною структурою, впорядкуванням інформаційного потоку для адекватного забезпечення загальнокультурних та професійних потреб нового покоління людей [4, с. 34]. У такому контексті тактичні питання в діяльності менеджерів освіти розглядатимуться під кутом зору впорядкування інформаційного процесу, оцінювання можливостей споживача до сприйняття інформації різного змісту, до відбору такої її частини, яка сприятиме не лише засвоєнню її науково-пізнавального, загальнокультурного або професійного змісту, але й матиме також свій виховний потенціал, спрямований на реалізацію не тільки соціальних потреб, а й соціальних ідеалів. Стратегічні функції управлінця набувають у цьому контексті ознак природності, доцільності, економічності та об'єктивної необхідності. Більше того, вони мають бути настільки загальними та кваліфікованими, щоб забезпечити постійне зменшення кількості інших управлінських функцій і підвищення якості тих, що залишилися. У даному випадку йдеться про те, що для кожного, хто отримує післядипломну освіту, слід не лише усвідомити себе як об'єкт освітнього менеджменту, але самому стати менеджером цієї освіти, тобто об'єктом власних управлінських рішень, взяти на себе відповідальність за їхню успішність, а, отже, й свою частину відповідальності за успішність усього освітнього процесу.

Отже, все це окреслює особливості побудови певної моделі системи підготовки керівників системи вищої освіти, що має як теоретичну обґрунтованість, так і практичний характер. Активна участь усіх учасників освітнього процесу у створенні і коригуванні цієї моделі у практиці освітньої підготовки до оволодіння певними знаннями, навичками і вміннями, уможливорює побудову адекватної теоретичної моделі цієї підготовки.

Відтак, теоретичне завдання полягає в уточненні загальних, «матричних» параметрів, яким має відповідати теоретична модель, а її створення щоразу відбуватися на основі врахування цих параметрів у тісній взаємодії теорії і практики – під час налагодження функціонування спеціальної системи підготовки керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій. Припущення, яке

висуває автор, полягає у тому, що побудова моделі підготовки і відповідної функціонуючої системи потребує виявлення і врахування зовнішніх і внутрішніх умов забезпечення підготовки керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій. Ці умови і виступають у якості «матричних» параметрів створення теоретичної моделі. Зразок функціонування такої моделі буде проаналізовано нижче – під час опису та аналізу того педагогічного експерименту, який було організовано при проведенні спеціальних навчальних курсів зі згаданої теми.

Інноваційне середовище ППО є комплексом внутрішніх потенційних умов її системи, здатних забезпечувати в її межах ефективність інноваційних процесів та зовнішнього середовища, що здійснює безпосередній (опосередкований) вплив (тиск) на умови інноваційної діяльності та її наслідки. Складовими *зовнішнього інноваційного середовища ППО* є основні компоненти суспільної системи: соціальні, економічні, політичні, культурні, екологічні. Вони безпосередньо чи опосередковано здійснюють вплив на зміни в освіті [1, с. 38]. Тут варто звернутися до теорії соціальних систем Нікласа Лумана, в якій стверджується, що певна система досягає високого ступеня автономії і стійкості завдяки забезпеченню власного розвитку. Ті системи, які гарантують свою стабільність і розвиток за рахунок відтворення свого навколишнього середовища, він називає аутопоезисними [3]. При цьому навколишній світ кожної соціальної системи утворюють інші соціальні системи, а тому кожна соціальна система для забезпечення власної стабільності турбується про відтворення усіх інших соціальних систем.

У нашому випадку йдеться про систему ППО, а її навколишнє середовище варто розділити на ближнє та віддалене. До ближнього належать основні складові системи освіти – середня, професійно-технічна, вища тощо.

Віддалене навколишнє середовище системи ППО співпадає з навколишнім середовищем системи освіти як цілого, а отже до нього належать усі соціальні системи, які оточують систему освіти – економіка, політика, наука, мораль, право, релігія тощо. Втім, ці зовнішні соціальні системи ППО все ж розглядає з певними корективами.

Таким чином, серед усіх елементів системи освіти саме ППО, на думку автора, найтісніше взаємодіє із системами економіки, науки та ін. Разом з цим, така взаємодія відрізняється значно меншими масштабами порівняно з середньою та вищою освітою. Однак, менший масштаб компенсується значно вищим потенціалом набуття такої взаємодії творчого і предметного (передусім, прикладного) характеру.

На підставі цього аналізу пропонується модель, яка відтворює ті основні напрями соціальних комунікацій, які забезпечують ефективне включення системи післядипломної педагогічної освіти у систему сучасного суспільства загалом (Рис. 1).

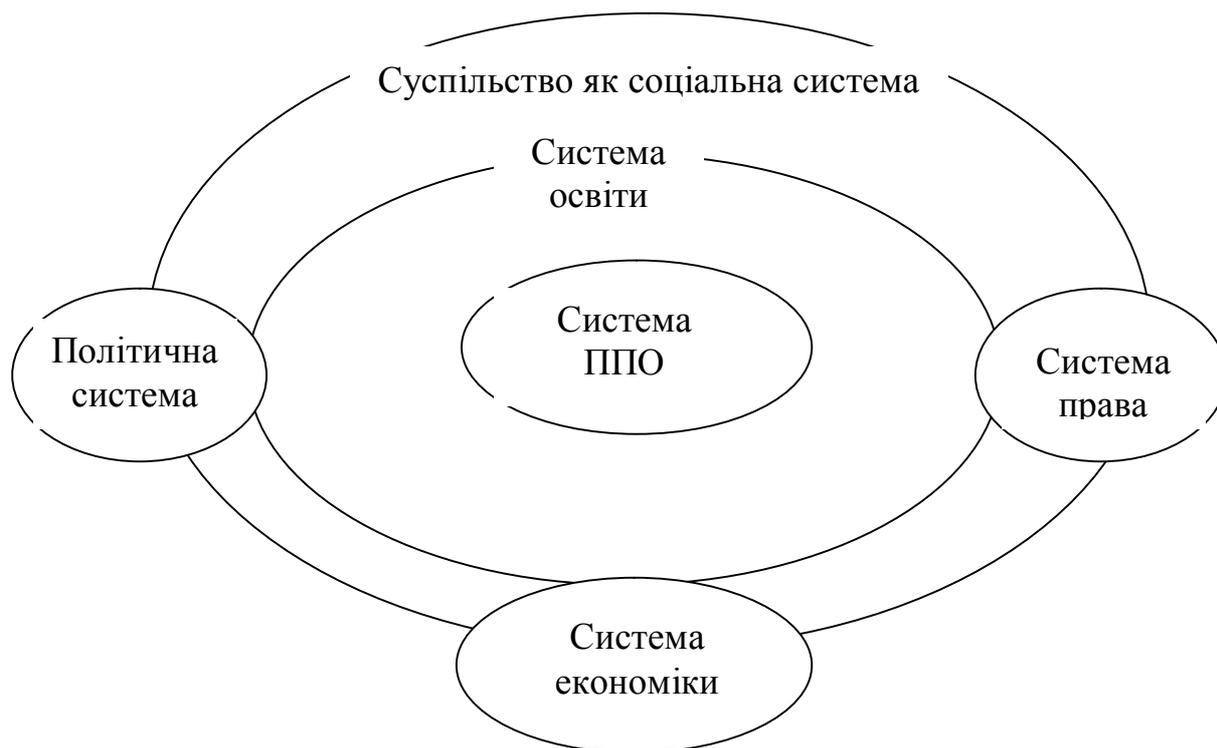


Рис. 1. Соціально-комунікативна модель включення системи ППО в інноваційні процеси, складовою яких є регулювання діяльності у сфері трансферу технологій

З таких позицій нового значення набуває оцінка Л. М. Ващенко основних компонентів інноваційного середовища ППО. До таких вона відносить наступні компоненти: соціальний, економічний, політичний, екологічний та культурне середовище [1, с. 39].

Соціальний компонент передає основні характеристики міжсистемної взаємодії загалом, коли йдеться про систему освіти та інші системи. Взаємодія системи ППО з системою економіки має тісний характер та взаємність – як ППО має реагувати на запити економіки, так і економіка може значно виграти (або багато втратити) в залежності від ефективності (чи, відповідно – неефективності) роботи системи післядипломної педагогічної освіти. На сьогодні нерідко, на жаль, доводиться констатувати, що система ППО незначною мірою використовує потенціал планування такої взаємодії з системою економіки. Зокрема, значна частина професійної перепідготовки здійснюється стихійно, як результат власної ініціативи працівників різних економічних установ. Не є винятком і підготовка керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій, що має хаотичний характер і тому, як правило, управлінська компетентність у відповідній сфері діяльності потребує підвищення.

До цього переліку складових зовнішнього інноваційного середовища ППО, які пропонує Л. М. Ващенко і які фактично позначають спеціальні зовнішні умови набуття ППО інноваційного характеру, за доцільне додати

науково-технічну складову. Адже не сама система ППО продукує інновації – вона у переважній більшості випадків лише адаптує для сприйняття слухачів ППО інновації та нові технологічні розробки, які створює система науки. З цією системою ППО має бути пов'язаною якомога тісніше.

Два останні компоненти інноваційного середовища, які називає Л. М. Ващенко, – екологічне та культурне середовище ППО – мають, на думку автора, не стільки спеціальний, як загальний характер і стосуються загальних зовнішніх умов набуття ППО інноваційного характеру. Так, особлива роль в інноваційних процесах освіти належить *культурному середовищу*, яке можна розглядати як зовнішній елемент, що охоплює усі цінності та особистісні потреби кожного члена суспільства у їхньому розмаїтті. *Екологічний же компонент* зовнішнього середовища є важливим з точки зору формування у суб'єктів інноваційної діяльності особливого ставлення до екосистем, складовою яких є й людина; усвідомлення взаємозалежності людини від природного середовища; встановлення комфортного клімату в навчальних закладах та освітніх установах.

Водночас, варто окремо розглядати також внутрішнє інноваційне середовище ППО, яке розкриває ресурсний потенціал окремого навчального закладу (чи регіональної системи ППО), у т.ч., концептуально-стратегічну спрямованість його розвитку, інноваційну компетентність педагогічних працівників та керівників освіти, інформаційно-комунікаційну насиченість середовища тощо. Врахування зовнішніх чинників впливу на інноваційне середовище ППО дозволяє виявляти інноваційну спрямованість суспільного розвитку держави. Натомість, внутрішнє середовище – оцінити інноваційний потенціал системи чи окремого закладу у межах відповідного регіону. Інноваційне середовище окремого закладу, наповнене інноваційними змістом і формами організації, забезпечує умови для формування нової якості професійної науково-педагогічної та управлінської діяльності. Тим самим інноваційне середовище створює потужний потенційний ресурс для розвитку і професійної діяльності, і окремого навчального закладу, і системи ППО [1, с. 39].

Варто зауважити, що існує певна кореляція між основними зовнішніми чинниками інноваційного середовища ППО, які розглядаються як зовнішні умови підготовки керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій, та внутрішніми умовами.

Таким чином, буде здійснено спробу розрізнити такі зовнішні та внутрішні умови підготовки керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій – умови, які у своїй сукупності і системній взаємопов'язаності створюють цілісну структурну модель такої підготовки.

Отже, до *зовнішніх умов* варто відносити потреби суспільства загалом (сукупність соціальних систем), державну політику (політична система), нормативно-правову базу (система права), розвиток технологій та потреби економіки (система економіки), а також у їхній єдності – кваліфікаційні вимоги до посад керівників системи вищої освіти, вимоги до самого ВНЗ, конкуренцію з іншими ВНЗ та конкуренцію при заміщенні керівних посад (вимоги системи освіти як цілого до системи вищої освіти як її підсистеми).

У такому разі *внутрішніми умовами* для підготовки керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій постають: зміст освіти, форми і методи навчання (на принципах андрагогіки), наявні ресурси ВНЗ, контингент слухачів ВНЗ, комунікативні заходи (практичні заняття).

У своїй сукупності та взаємозв'язку зовнішні та внутрішні умови підготовки керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій утворюють структурну модель такої підготовки (Рис. 2).

При цьому до наявних ресурсів ВНЗ слід відносити: викладачів ВНЗ, здатних забезпечити відповідну освітню підготовку (їхні кваліфікації, досвід тощо); матеріально-технічну базу ВНЗ; відповідне навчально-методичне забезпечення у ВНЗ (підручники, НМКД тощо); наявність розробленого спецкурсу з підготовки керівників освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій.

Коли йдеться про контингент слухачів, мається на увазі ступінь їхньої готовності як суб'єктів навчання до інноваційної діяльності, їхня мотивація (як, втім, і самих викладачів) до навчання (і відповідно – викладання).

Нарешті, зміст такої освіти та її форми і методи, які базуються на принципах андрагогіки, повинні визначати конкретні організаційні умови підготовки керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій.

До таких конкретних умов належать ті організаційні умови, які забезпечують підготовчий етап підготовки керівників системи вищої освіти, саму процедуру такої підготовки та систему критеріїв оцінювання її результатів.

Таким чином отримуються три основні етапи забезпечення умов підготовки керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій (РДСТТ): 1) підготовчий – розробка та застосування діагностичного інструментарію адміністрування процесу оцінювання готовності керівників системи вищої освіти до РДСТТ (виявлення основних профілів інноваційної компетентності); 2) основний – організації навчального процесу (реалізація змісту, форм, методів навчання); 3) завершальний – динаміка змін інноваційної компетентності на основі спеціальної методики оцінювання якості навчального процесу.

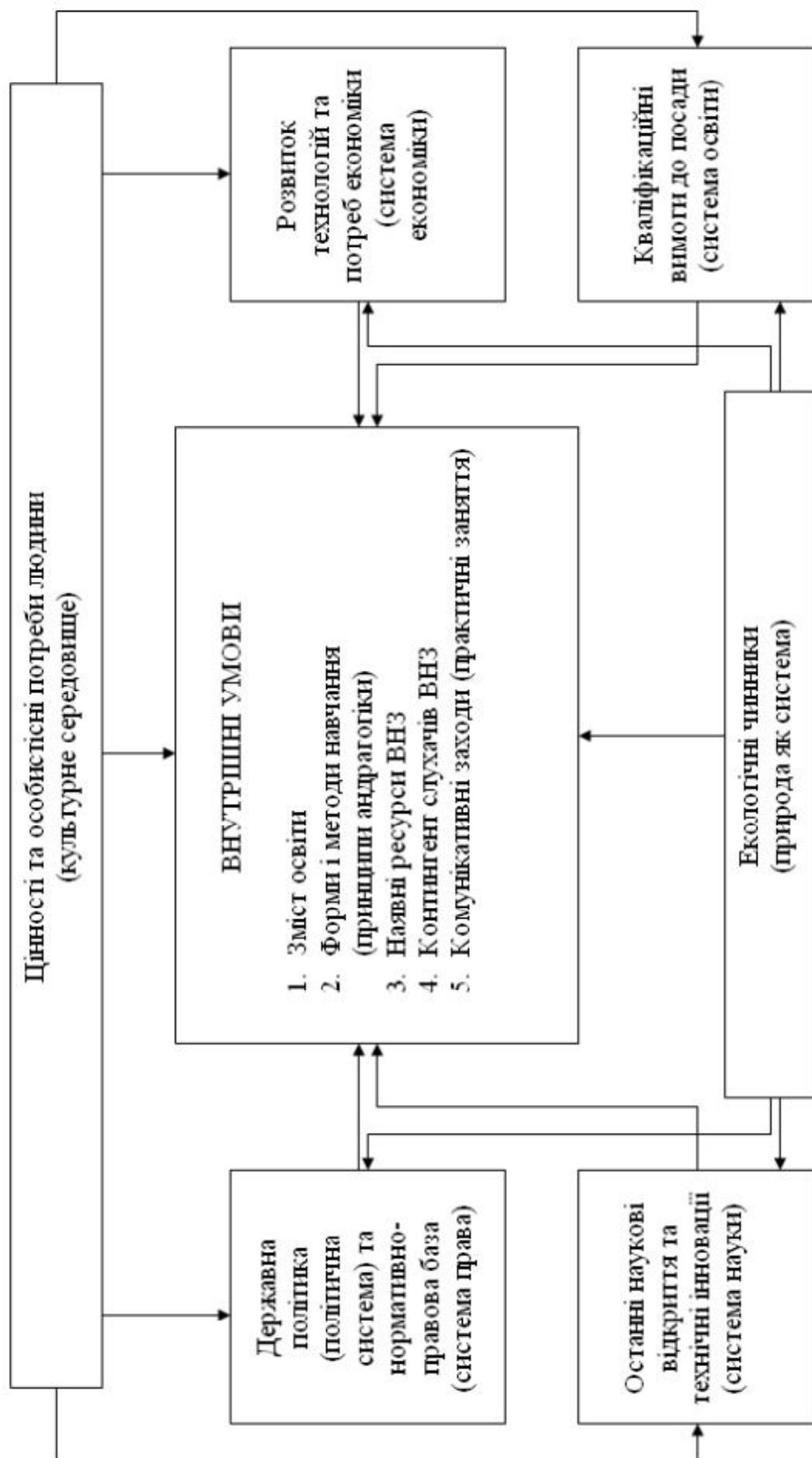


Рис. 2. Структурна модель підготовки керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій

Ці три етапи утворюють динамічну модель підготовки керівників системи вищої освіти до РДСТТ, яка доповнює структурну та соціально-комунікативну моделі (Рис. 3).

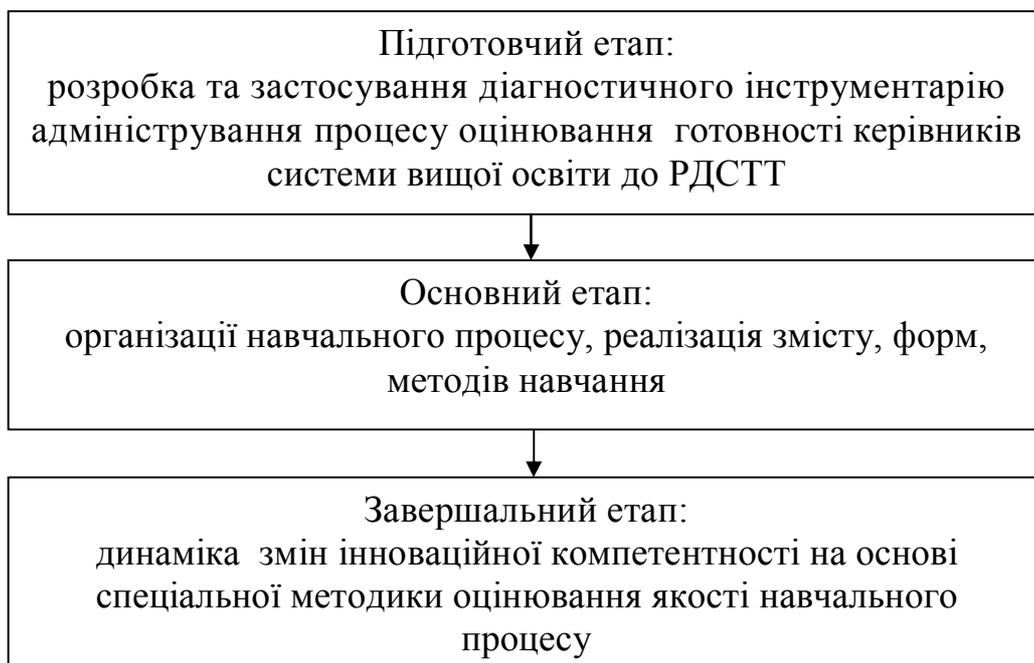


Рис. 3. Динамічна модель підготовки керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій

У своїй єдності ці три моделі задають три основних виміри підготовки керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій, тобто утворюють єдину тривимірну, або ж просторову модель системи підготовки керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій.

Втілення в освітній процес такої моделі може забезпечити бажану ефективність підготовки керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій. Таке втілення потребує поєднання зусиль трьох учасників підготовки: відповідальних за даний напрям роботи представників Міністерства освіти та науки України, системи ППО України та самих керівників системи вищої освіти України. За відсутності належної відповідальної позиції й активної роботи будь-якої з вказаних трьох груп кінцевого результату досягнуто не буде. Тому відповідна робота координується профільним Міністерством і, зокрема, вже здійснюються пілотні курси такої підготовки, в яких безпосередню участь бере автор даної статті.

Предметом подальших досліджень можуть бути зміст та технології підготовки керівників системи вищої освіти до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій, а також шляхи вдосконалення такої підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ващенко Л. М. Інноваційне середовище післядипломної педагогічної освіти / Л. М. Ващенко // Післядипломна освіта в Україні. – 2012. – № 1. – С. 37–40.
 2. Луман Н. Поняття цілі і системна раціональність: щодо функції цілей у соціальних системах / Ніклас Луман ; [пер. з нім. М. Бойченка та В. Кебуладзе]. – К. : Дух і Літера, 2011. – 336 с.
 3. Луман Н. Социальные системы. Очерк общей теории / Н. Луман ; [пер. с нем. И. Д. Газиева ; под ред. Н. А. Головина]. – СПб. : Наука, 2007. – 648 с.
 4. Олійник В. В. Управління підвищенням кваліфікації працівників профтехосвіти в умовах трансформації суспільства / В. В. Олійник ; АПН України ; Ун-т менедж. освіти. – К., 2009. – 104 с.
-